ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 10, številka 1-2, maj 2006 · ISSN 1408-2969

GRAŠKA FILOZOFSKA ŠOLA

Maria Elisabeth Reicher

Graška šola predmetnostne teorije

prevedla Tanja Pihlar

Citiranje: Maria Elisabeth Reicher, »Graška šola predmetnostne teorije«, *Analiza: časopis za kritično misel* 10, št. 1-2 (2006): 103–130.

Prevod. Licenca Creative Commons, ki velja za arhiv revije, za prevode ne velja; pravice izvirnika pripadajo njegovim imetnikom.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Maria Elisabeth Reicher*
prevedla Tanja Pihlar

GRAŠKA ŠOLA PREDMETNOSTNE TEORIJE[1]

I. Člani graške šole

Alexius Meinong

Alexius Meinong je utemeljitelj graške šole predmetnostne teorije. Rodil se je leta 1853 v Lembergu (danes Lvov v Ukrajini). Na Dunaju je študiral zgodovino in je tudi napisal disertacijo s tega področja, pri Carlu Mengerju pa je tudi obiskoval predavanja iz ekonomije.

Meinongovo od šolskih let neizrabljeno zanimanje za filozofijo je znova obudil takrat predpisani stranski rigoroz. Ob tej priložnosti je spoznal svojega poznejšega učitelja Franza Brentana. Meinong se je habilitiral leta 1878, nekaj let je poučeval kot privatni docent na Dunaju, nato je leta 1882 kot izredni profesor prišel v Gradec. Od leta 1889 do svoje smrti leta 1920 je Meinong kot redni profesor deloval v Gradcu.[2]

Meinongovi najpomembnejši učenci so Rudolf Ameseder, Vittorio Benussi, Christian Ehrenfels, Alois Höfler, Ernst Mally, Eduard Martinak, France Veber in Stephan Witasek. Mnogi od teh učencev so pozneje zasedali visoke akademske položaje: Christian Ehrenfels, teoretik za vrednostno teorijo in gestaltizem, je kot redni profesor deloval v Pragi; logik, psiholog in pedagog Alois Höfler je deloval v Pragi in na Dunaju (kot redni profesor za pedagogiko), France Veber pa v Ljubljani. Eduard Martinak je dobil stolico za pedagogiko v Gradcu.[3] Trije Meinongovi učenci so odločilno prispevali k razvoju predmetnostne teorije: Rudolf Ameseder, Ernst Mally in Stephan Witasek.

---

* Prevedeno po M. E. Reicher, "Die Grazer Schule der Gegenstandstheorie", v Thomas Binder et alia (ur.), *Bausteine zu einer Geschichte der Philosophie an der Universität Graz* (Amsterdam/New York: Rodopi, 2001), str. 173-207. – op. prev.

[1] Ta prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta F 407, ki ga je podprl "Fonds zur Forderung der wissenschatflichen Forschung" (FWF). Za dragoceno pomoč pri popravkih se zahvaljujem Johannu C. Mareku in Heinerju Rutteju.

[2] Gl. "Selbstdarstellung" (1921) v VII. zvezku *Alexius Meinong Gesamtausgabe. Zbrana dela* (v nadaljevanju kratko: "GA") so izdali Rudolf Haller, Rudolf Kindiger in Roderick M. Chisholm (Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1968-1978). Gl. tudi prispevek Evelyn Dolling "Alexius Meinong. Von der Philosophischen Societät zum Philosophischen Seminar". V Thomas Binder et alia (ur.), *Bausteine zu einer Geschichte der Philosophic an der Universität Graz* (Amsterdam/New York: Rodopi, 2001), str. 149-172.

[3] K Vittoriju Benussiju gl. prispevek Maura Antonellija "Vittorio Benussi und die Grazer Schule: Produktionstheorie versus Gestalttheorie". V Thomas Binder et alia (ur.), *Bausteine zu einer Geschichte der Philosophie an der Universität Graz* (Amsterdam/New York: Rodopi, 2001), str. 235-253.

Ernst Mally

Ernst Mally se je rodil leta 1879 v Krainburgu (danes Kranj v Sloveniji). V Ljubljani je obiskoval gimnazijo, od leta 1898 pa je študiral v Gradcu filozofijo, matematiko in fiziko. Leta 1903 je promoviral za doktorja filozofije. Leta 1906 je opravil strokovni učiteljski izpit za filozofijo, matematiko in fiziko. Od leta 1906 je poučeval na eni od graških srednjih šol. Leta 1913 se je habilitiral za filozofijo. Mally je že kot mladenič obolel za težko obliko sklepne revme, ki je med vojaško službo v letih od 1915 do 1918 ponovno izbruhnila in od katere od takrat ni več nikoli povsem okreval. Pozneje se je lahko premikal samo še s pomočjo bergel.

Leta 1920, v letu Meinongove smrti, je bilo Mallyju zaupano vodstvo psihološkega laboratorija. Šele leta 1925 je bil imenovan za rednega profesorja, s čimer je postal Meinongov neposredni naslednik na njegovi stolici za filozofijo. Leta 1942 se je moral Mally temu položaju zaradi svoje bolezni odpovedati. Zaradi bombardiranja, ki je postalo močnejše, se je preselil v Schwanberg, kjer je 8. marca 1944 nepričakovano umrl.[4]

Mallyjevi najpomembnejši znanstveni dosežki so na eni strani v njegovih prispevkih k Meinongovi predmetnostni teoriji in na drugi strani na področju logike. Mally je bistveno prispeval k razvoju predmetnostne teorije in je postal znan kot avtor prve deontične logike *(Grundgesetze des Sollens [Temeljni zakoni najstva]*, 1926), ki danes na splošno velja za neposrečeno, vendarle pa se ji priznavajo pionirski dosežki.[5]

V poznih 20. letih je mogoče ugotoviti jasen prelom v Mallyjevem mišljenju. Mally se je oddaljil od predmetnostne teorije in je poskušal to nadomestiti z ontologijo brez predmetov, s procesno ontologijo. Ta poskus dekonstrukcije predmetnega je bil prepleten z elementi mistike in – najprej prikrito, potem pa vedno jasneje – z vplivi nacionalsocialistične ideologije.[6] V tako imenovani "Schwanberški logiki",[7] ki je Mally ni mogel več dokončati, se je vrnil k racionalnemu mišljenju. Schwanberška logika kaže tudi Mallyjev spoprijem s pomembnimi misleci njegovega časa: razpravlja o Whiteheadu in Russellu, Fregeju, Hilbertu, Neurathu in Carnapu. Zanimiv je tudi njegov prispevek k diskusiji o osnovah matematike: števila zanj niso razredi razredov, ampak *tipi* razredov razredov. V logiki in matematiki je odklonil vsake eksistenčne predpostavke in je v tem smislu kritiziral Whiteheada in Russella.

[4] K Mallyjevi biografiji gl. Karl Wolf: "Ernst Mallys Lebensgang und philosophische Entwicklung". V: Karl Wolf, Paul Weingartner (ur.), *Ernst Mally. Logische Schriften. Grosses Logikfragment – Grundgesetze des Sollens* (Synthese Historical Library, Dordrecht: Riedel, 1971), str. 3-15.

[5] Gl. prejšnjo opombo. K Mallyjevi deontični logiki gl. tudi prispevek Ota Weinbergerja "Ernst Mallys Deontik. Ein kritischer Rückblick und ein konstruktiver Ausblick nach einem dreiviertel Jahrhundert". V Thomas Binder et alia (ur.), *Bausteine zu einer Geschichte der Philosophic an der Universität Graz* (Amsterdam/New York: Rodopi, 2001), str. 289-303.

[6] Gl. k temu Werner Sauer: "Mally als NS-Philosoph". V Alexander Hieke (ur.), *Ernst Mally. Versuch einer Neubewertung* (= Prophil – Projekte zur Philosophie 2, Sankt Augustin: Academia, 1998), str. 7

[7] Imenovana je tudi "Veliki logiški fragment". Gl. op. 4.

Stephan Witasek

Stephan Witasek se je rodil leta 1870 na Dunaju. Leta 1895 je promoviral pri Meinongu, leta 1899 pa se je habilitiral z delom *Über die Natur der geometrisch-optischen Täuschungen* [O *naravi geometrično-optičnih prevar]*. Po glavnem poklicu je bil knjižničar in je dolga leta častno deloval v Meinongovem psihološkem laboratoriju. Leta 1913 je bil imenovan za izrednega profesorja, leta 1914 je prevzel vodstvo laboratorija, nekaj mesecev pozneje (1915) pa je umrl "za zahrbtno želodčno boleznijo".[8] Witaskovo znanstveno zanimanje je obsegalo dve področji: eksperimentalno psihologijo in estetiko.

Rudolf Ameseder

Rudolf Ameseder se je rodil leta 1877 v Somborju v Bački v Srbiji. Gimnazijo je obiskoval v Gradcu in je tam tudi študiral filozofijo ter umetnostno zgodovino. Promoviral je pri Meinongu z delom "Zur Systematik der idealen Gegenstände [K sistematiki idealnih predmetov]" (1901). Od leta 1902 je bil zaposlen kot asistent na Inštitutu za umetnostno zgodovino Univerze v Gradcu. Od leta 1913 je bil umetnostnozgodovinski referent na Ministrstvu za šolstvo na Dunaju in obenem znanstveni uradnik na Akademiji za upodabljajočo umetnost. Umrl je leta 1937 na Dunaju.[9]

Ameseder je pomembno prispeval k predmetnostni teoriji, pa tudi k vrednostni teoriji in estetiki. Ni se habilitiral, je pa z Ernstom Mallyjem so- . deloval pri večjem spisu z naslovom "Elemente der Gegenstandstheorie [Elementi predmetnostne teorije]". Ta spis ni bil nikoli objavljen, rokopis pa se je izgubil, vendar obstajajo razlogi za domnevo, da so bili v njem podani pogledi zajeti v Mallyjevem delu "Gegenstandstheoretische Grundlage der Logik und Logistik [Predmetnostnoteoretične osnove logike in logistike]" (Lepzig: Barth, 1912).[10]

II. Korenine predmetnostne teorije: teorija psihičnih pojavov

Problem intencionalnosti

Filozofija graške šole ima dvoje korenin: na eni strani angleški empirizem in na drugi deskriptivno psihologijo Franza Brentana. V drugi polovici 19. stoletja se je psihologija ločila od filozofije in se oblikovala kot samostojna znanost. Brentano je hotel filozofiji s pomočjo psihologije dati znanstveno, tako rekoč empirično

[8] K Witaskovi biografiji gl. Meinongov spis "Selbstdarstellung" in "Stephan Witasek zum Gedächtnis", oboje v GA VII, kot tudi Andrea Zemljič: LWSW, v IBOP 6, str. 3-9.

[9] Gl. Mechtild Stock / Wolfgang G. Stock: IBOP Posebni zvezek, 2. delni zvezek, 1365.

[10] To je razvidno iz Mallyjevega pisma Meinongu, v katerem prosi Meinonga za nasvet glede predgovora k delu "Gegestandstheoretischen Grundlagen". Mally je namreč nameraval "Predmetnostnoteoretične osnove" predložiti kot habilitacijski spis in v pismu izraža zaskrbljenost, da bi lahko Amesederjev delež pri tem delu nanj v habilitacijskem postopku škodljivo vplival. (Pismo 3964 iz Meinongove zapuščine, datirano z dne 2. 10. 1912.)

podlago. Njegovo izhodišče je bila klasifikacija in analiza psihičnih pojavov. Brentano je razlikoval tri temeljne razrede psihičnih pojavov: predstave, sodbe in tako imenovana "čustvovanja" (to so psihični pojavi, ki sodijo v emocionalno področje, torej ljubezen, sovraštvo, željnost ipd.).

Od Brentana izvira tudi tako imenovana "teza o intencionalnosti". Ta teza pravi, da ima vsak psihični pojav neki objekt, predmet. Ozadje te teze je bilo Brentanovo prizadevanje, da povsem na splošno označi "psihično". Šlo je za to, da najde bistveno določilo psihičnega, torej nekaj, kar je vsem psihičnim pojavom skupno in hkrati psihične pojave razmejuje od vsega drugega (torej, na primer, od fizičnega). Brentano je menil, da je to iskano bistveno določilo psihičnega našel v intencionalnosti. Načelo intencionalnosti je formuliral v naslednjem slavnem odlomku iz *Psihologije z empiričnega vidika*:

"Vsak psihični pojav označuje to, čemur so sholastiki srednjega veka dejali intencionalna (tudi mentalna) notranja eksistenca predmeta in kar bomo pojmovali – čeprav ne z ne povsem nedvoumnim izrazom – kot odnos do vsebine, usmerjenost na objekt (pri čemer s tem ni mišljena realnost) ali kot imanentno predmetnost. Vsak psihični pojav vsebuje v sebi nekaj kot objekt, čeprav ne vsak na enak način. V predstavi je nekaj predstavljeno, v sodbi nekaj zatrjeno ali zavrnjeno, v ljubezni ljubljeno, v sovraštvu sovraženo, v želji željeno itd." (PES I, 2. knjiga, I. pogl., § 5).[*]

Kar je tu povedano, zveni najprej povsem samoumevno: ne moremo si predstavljati, ne da si predstavljamo *nekaj*, ne moremo ljubiti, ne da ljubimo *nekaj* ipd. Ta "nekaj" je "objekt" vsakokratnega psihičnega akta. Večina naših psihičnih aktov je usmerjena na zunanje predmete (denimo na druge osebe). Toda so tudi psihični akti, ki ne morejo imeti nobenega zunanjega objekta za predmet, ker zadevni objekt ne eksistira. Če se nekdo boji hudiča in če hudič ne obstaja, tedaj ni ničesar v svetu, na kar bi se lahko strah nanašal. Kljub temu se zdi pravilno, da se zadevna oseba boji *nečesa*, da ima torej strah objekt. Če je teza, o intencionalnosti pravilna in če je intencionalnost prava dvomestna relacija, mora hudič biti, če se nekdo boji hudiča; toda hudiča ni. To je problem intencionalnosti.

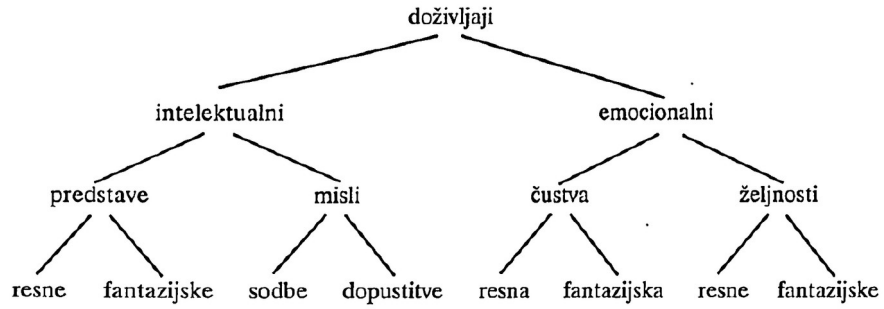
Problem bi lahko poskušali rešiti z domnevo, da je intencionalni objekt tako rekoč del intencionalnega akta, nekaj "v zavesti", torej "mišljenina". Toda ta rešitev ne deluje. Kajti nihče se ne boji mišljenega hudiča, ne ljubimo mišljenega človeka, če ljubimo nekega človeka, ne želimo si mišljene hiše ipd. Problem intencionalnosti je bil eden od glavnih motivov za razvoj Meinongove predmetnostne teorije.

[*] Tu navajamo malce spremenjen slovenski prevod. Glej Franz Brentano, *Psihologija* z *empiričnega vidika* (prev. Frane Jerman. Ljubljana: Slovenska matica, 1999), str. 126. – op. prev.

Klasifikacija psihičnih pojavov

Meinong je najprej prevzel Brentanovo delitev psihičnih pojavov na predstave, sodbe in čustvovanja, vendar jo je modificiral v treh pogledih. Prva modifikacija te razdelitve zadeva razred čustvovanj: Meinong je uvedel nadaljnje razlikovanje znotraj tega razreda psihičnih pojavov, in sicer je razlikoval *čustva* na eni strani in *željnosti* (željenje, hotenje) na drugi. Čustva in željnosti tvorijo skupaj razred *emocionalnih* psihičnih doživljajev, ki so jim nasproti postavljeni *intelektualni* psihični doživljaji. Druga modifikacija Brentanove razdelitve je v tem, da je Meinong poleg predstav in sodb uvedel dodaten razred intelektualnih psihičnih pojavov, namreč razred *dopustitev.* Sodbe in dopustitve so združene v razred *miselnih doživljajev* (oziroma *misli)* in so – znotraj intelektualnega področja – postavljene nasproti predstavam. Tretja modifikacija je pravzaprav posplošitev druge: Meinong na splošno razlikuje med *resnimi* in *fantazijskimi doživljaji.* To razlikovanje gre prek vseh razredov doživljajev: so resne in fantazijske predstave. So resni miselni doživljaji (sodbe) in fantazijski miselni doživljaji (dopustitve oziroma "fantazijske sodbe"). Poleg tega so tako resna kot tudi fantazijska čustva ter resne kot tudi fantazijske željnosti.

Meinongova razdelitev psihičnih pojavov je torej bistveno bolj zapletena od razdelitve njegovega učitelja Brentana. Shematično je predstavljena v naslednji preglednici:

Akt, vsebina in predmet

Toda Meinongu ni šlo le za *klasifikacijo* psihičnih pojavov, ampak tudi za njihovo *analizo.* Od Kazimierza Twardowskega je prevzel razlikovanje med *aktom, vsebino* in *predmetom* psihičnih pojavov. Vsak psihični pojav (torej predstava, sodba, dopustitev, čustvo ali željnost) ima vsebino. Vsebina nekega akta je to, kar ta akt razlikuje od drugih aktov iste vrste. Primer: predstava rdečega in predstava modrega se razlikujeta druga od druge po različni vsebini, prav tako sodba, da dežuje, od sodbe, da sneži, ali želja po ohladitvi od želje po toploti. Vsebina je del doživljaja in s tem nekaj psihičnega, zavesti imanentnega. Predmet pa to ni: če si predstavljam drevo (ne glede na to, ali z zaznavo ali v fantaziji), predmet te predstave ni vsebina mojega doživljaja, ampak nekaj

zavesti transcendentnega.

Od doživljaja k predmetu. K razmerju med psihologijo in predmetnostno teorijo

Pomen psihologije za Meinonga je razviden že iz njegovega poskusa razlage pojma filozofija: filozofija je po Meinongu sveženj bolj ali manj samostojnih znanosti, ki zajema: psihologijo, spoznavno teorijo, logiko, etiko, pedagogiko in metafiziko. Vsem tem znanostim je skupno, "da imajo vse notranje doživljaje za predmet bodisi izključno ali pa imajo najmanj notranje doživljaje za predmet" (SD, 101).[11] Ker je psihologija znanost o "notranjih doživljajih" (torej o psihičnih pojavih), ne more biti niti spoznavne teorije niti logike niti etike niti metafizike brez psihologije.

Prav tako za Meinonga omenjene discipline ne morejo obstajati brez *predmetnostne teorije.* Kajti psihični pojavi se večinoma (četudi ne vedno) nanašajo na neki predmet. Zato ima vse tako *doživljajski* kot tudi *predmetnostni* vidik in ta oba vidika sta vselej povezana drug z drugim. Splošna tema Meinongovega filozofskega dela so odnosi med doživljaji (psihičnimi pojavi) na eni strani in predmeti (tem, na kar so doživljaji usmerjeni oziroma kar doživljajem ustreza) na drugi strani.

III. Predmetnostna teorija

Predmeti, ki jih ni

Leta 1904 je "ob desetletnici obstoja psihološkega laboratorija" izšel zvezek *Untersuchungen zur Gegenstandstheorie und Psychologie [Raziskave k predmetnostni teoriji in psihologiji]* (Leipzig: Barth), ki ga je izdal Meinong. Zvezek poleg nekaterih psiholoških razprav (njihovi avtorji so med drugim Vittorio Benussi, Wilhelmine Liel in Robert Saxinger) vsebuje tudi Meinongovo razpravo "Über Gegenstandstheorie [O predmetnostni teoriji]", Amesederjev članek "Beiträge zur Grundlegung der Gegenstandstheorie [Prispevki k temeljem predmetnostne teorije]" in Mallyjev članek "Untersuchungen zur Gegenstandstheorie des Messens [Raziskave k predmetnostni teoriji merjenja]".[12] Meinongova, Amesederjeva in Mallyjeva izvajanja v teh treh člankih tvorijo "prarazličico" predmetnostne teorije.[13]

Predmetnostna teorija je znanost o predmetih "kot takih" (ÜG, 484 in dalje). Kaj pa je predmet "kot tak"? V Amesederjevi razlagi pojma predmeta znova najdemo

[11] Seznam uporabljenih okrajšav se nahaja na koncu tega prispevka. Navedba strani v Meinongovih spisih se vedno nanaša na ponatise v *Zbranih delih.*

[12] Stephan Witasek v tem zvezku ni zastopan.

[13] Seveda lahko določene elemente predmetnostne teorije najdemo že v zgodnejših spisih. Tako je, denimo, o objektivih govor že v prvi izdaji Meinongova dela "Über Annahmen" (1902).

Brentanovo tezo o intencionalnosti:

"Kaj je predmet, je mogoče naprej psihološko označiti. Vse psihično je na nekaj usmerjeno, zadeva nekaj, dojema nekaj, kar z dojemajočim psihičnim ni, tudi ne deloma, istovetno. *To, kar dojamemo,* je predmet." (BGG, 53 in dalje)

Toda predmet ni odvisen od tega, da ga dojamemo; prav tako nebivajoč predmet ne dobi biti s tem, da ga dojamemo:

"Neodvisnost predmeta je v tem, da *lahko je,* tudi če dojemajoče vsebine ni, ter da morebiti *ne more biti,* če ta vsebina *je.* Ta možnost biti ali možnost nebiti je torej značilnost predmeta." (BGG, 54)

Lahko bi menili, da je raziskovanje predmetov "kot takih" naloga metafizike, tako da predmetnostna teorija ne bi bila nič drugega kakor metafizika (oziroma njeno delno področje). Toda Meinong si prizadeva, da predmetnostno teorijo razmeji od metafizike: metafizika je sicer zelo splošna znanost, toda ni dovolj splošna, da bi lahko bila znanost o predmetu "kot takem". Kajti

"/m/etafizika ima nedvomno opraviti s celoto tega, kar eksistira. Toda celota tega, kar eksistira, vključno s tem, kar je eksistiralo in bo eksistiralo, je neskončno majhna v primerjavi s celoto predmetov spoznanja. Razlog za to, da to tako zlahka prezremo, je v tem, da posebej živo zanimanje za dejansko, ki je v naši naravi, podpira pretiravanje, da nedejansko obravnavamo kot goli nič, natančneje, kot nekaj, na čemer spoznanje ne bi našlo sploh nobenega ali pa nobenega vrednega oprijemališča." (ÜG, 486)

To ignoriranje nedejanskega Meinong imenuje "predsodek v prid dejanskega" (ÜG, §2). Metafizika ima za predmet le "dejansko" (to je vse fizično in vse psihično). Toda predmetno področje predmetnostne teorije je veliko večje (ÜG, 517-519). Poleg tega je metafizika *empirična* znanost, predmetnostna teorija pa je *apriorna* (ÜG, 520-522).

Na možne ugovore zoper te označitve je Meinong odvrnil s pripombo, da "metafiziko" pač tako opredeljuje (ÜG, 518 in dalje, 521 in dalje).

Pomembnejše od Meinongove ne prav posebno prepričljive argumentacije za razliko med predmetnostno teorijo in metafiziko je Meinongovo, Amesederjevo in Mallyjevo vztrajanje, da lahko znanstveno raziskujemo tudi neeksistirajoče, da, celo *nebivajoče* predmete.

Primeri za neeksistirajoče (in hkrati nedejanske) predmete so med drugim *enakost* ali *različnost* med dvema predmetoma ali *število* knjig v neki knjižnici. Ti predmeti *subsistirajo,* toda ne eksistirajo (ÜG, 484-488).

Eksistenca in subsistenca sta dva načina biti. Toda so tudi predmeti, ki niti ne eksistirajo niti ne subsistirajo, torej nimajo nikakršne biti; in ti predmeti imajo lahko, čeprav jim manjka bit, *takost.* To je Mallyjevo načelo neodvisnosti takosti

od biti (GM, 126), ki ga je prevzel Meinong (ÜG, 489).

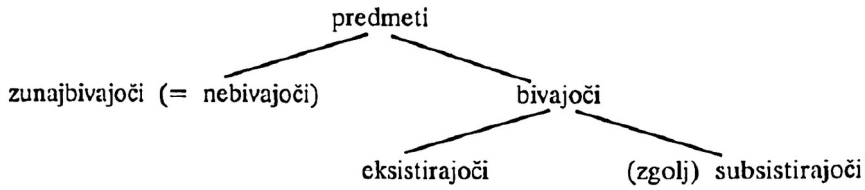
Meinong argumentira sprejemanje neeksistirajočih predmetov s problemom negativnih eksistencialnih sodb. Zanj je dejstvo,

"da poljubno nebivajoče more biti predmet vsaj za takšne sodbe, ki dojamejo to nebivajoče. [...] Da bi spoznal, da ni okroglega četverokotnika, moram soditi prav o okroglem četverokotniku." (ÜG, 490)

Posledico načela neodvisnosti takosti od biti je Meinong izrazil v naslednjem znamenitem navedku:

"Kdor ima rad paradoksen način izražanja, bi lahko torej čisto dobro rekel: so predmeti, za katere velja, da takšnih predmetov ni." (ÜG, 490)

Meinong kajpada nikakor ne misli na to, da bi opustil načelo neprotislovnosti. Navidezni paradoks predmetov, ki jih ni, se razreši z razlikovanjem med "zunajbiti" in "biti": vsak predmet je "zunajbivajoč". Mnogi (toda ne vsi) zunajbivajoči predmeti so obenem tudi bivajoči. Vsi bivajoči predmeti so bodisi eksistirajoči ali subsistirajoči. Vsi predmeti, ki eksistirajo, tudi subsistirajo. Toda ne velja, da vsi predmeti, ki subsistirajo, tudi eksistirajo. Na podlagi tega torej dobimo naslednjo razdelitev predmetov glede na njihov "način biti":

Navidezni paradoks predmetov, ki jih ni, je mogoče zlahka razrešiti s pomočjo naslednjih razlikovanj: prvo nahajanje "es gibt [so]" v stavku: "Es gibt Gegenstände, die es nicht gibt [So predmeti, ki jih ni]", moramo razumeti v smislu "ist außerseind [je zunajbivajoč]", drugega v smislu: "ist seiend [je bivajoč]". Potemtakem Meinongova teza pravi: *so zunajbivajoči predmeti, ki nimajo biti,* ali preprosto (ker je pač *vsak* predmet zunajbivajoč): *so predmeti, ki nimajo biti.*

Načini biti I: Ali je zunajbiti tudi neki način biti?

Razlikovanja med eksistenco in golo subsistenco na eni strani kot tudi med biti in golo zunajbiti na drugi strani načenjajo med drugim sledeča vprašanja: 1. Kakšna je razlika med eksistirati in subsistirati? 2. Ali zunajbiti ni preprosto tretji način biti in ne nekaj, kar je zoperstavljeno biti, kot sugerirajo Meinongove označitve?

Glede vprašanja, ali je zunajbiti neki nadaljnji, tretji način biti, je Meinong od samega začetka negotov. V razpravi "Über Gegenstandstheorie [O predmetnostni teoriji]" se je po nekoliko omahovanja končno odločil za negativni odgovor (ÜG,

§ 4). Da se njegovi tozadevni dvomi sčasoma niso razpršili, dokazuje naslednji odlomek iz druge izdaje dela "Über Annahmen [O dopustitvah]":

"Izraz ['zunajbiti'] je izšel iz prizadevanja, da pri razlagi tistega nenavadnega 'es gibt [je]', za katerega se zdi, da ga ne moremo vzeti predmetom, najbolj oddaljenim od biti, ne navežemo na nov, tretji način biti poleg eksistence in subsistence. Toda od takrat sem imel več kot enkrat živ občutek, da to prizadevanje ne more biti kos posebni pozitivnosti, ki je v vnaprejšnji danosti vsakega dojemljivega predmeta, tj. načeloma vsakega predmeta. Glede na to moramo tu izrecno omeniti možnost, da bi lahko poleg eksistence in subsistence obstajalo še nekaj tretjega, kar nihče več ne imenuje bit in kar bi končno morali označiti kot nekaj, kar je način biti v posebej širokem smislu. Kar je treba odločiti, je ravno, ali je zunajbiti sama določilo biti ali jo določa zgolj odsotnost takega določila." ([2]ÜA, 79 in dalje)

Tu Meinong ni prišel do nobene odločitve, četudi postane očitno, da želi imeti argument za "bolj ekonomično" interpretacijo (torej zunajbiti ne kot tretji način biti) ([2]ÜA, 80). Toda pozneje je Meinong kajpada dojel zunajbiti kot tretji, še bolj splošen način biti, kot dokazuje naslednje mesto:

"Toda ne moremo trditi, da je mogoče dojeti samo to, kar je eksistirajoče ali subsistirajoče: že če temu predmetu po pravici odrečemo eksistenco in onemu celo subsistenco, potrjuje to nasprotno [...].

Če pa danost tu ni v pravi biti enega ali drugega modusa [mišljeni sta eksistenca ali subsistenca], jo, kolikor vidim, nekoliko razumemo zgolj na ta način, da četudi ni bit v pravem smislu, je tako rekoč po možnosti način biti. Že v neki drugi zvezi sem moral govoriti o 'zunajbiti' predmeta, toda najprej sem si prizadeval, da bi razumel izraz zgolj negativno. Danes menim, da so me dejstva poučila o tem, da je takšno prizadevanje brezupno." (ÜIG, 153 in dalje)

Še jasnejša je morebiti naslednja zabeležka predavanj:

, "Ali pa je disjunkcija eksistence in subsistence popolna? Zunajbiti, ki jo komajda dojamemo zgolj negativno, je tedaj vendarle nekaj kakor tretji način biti." (ZKGL, 261)

Torej lahko ugotovimo: so trije modusi biti (v najbolj splošnem smislu "biti"), namreč eksistenca, subsistenca in zunajbiti. Vsak predmet ima vsaj enega od teh načinov biti – če ne eksistenco, potem nemara subsistenco; če ne subsistence, potem vsaj zunajbiti. Četudi je Meinong izraz "biti" pridržal za eksistenco in subsistenco ter je o zunajbivajočih predmetih včasih govoril kot o "nebivajočih", te "nebiti" ne smemo dojeti kot čisto negativno določilo (v smislu "odsotnosti vsake biti"). Vsak predmet "je" v nekem smislu.

Objekti in objektivi

Pri vprašanju o razliki med eksistenco in subsistenco lahko najprej ugotovimo, da je eksistenca način biti konkretnih materialnih stvari kot tudi psihičnih pojavov, medtem ko subsistenca pripada tistim predmetom, ki niso niti materialni niti psihični. Takšni neeksistirajoči, toda subsistirajoči predmeti so, denimo, podobnost ali različnost med konkretnimi materialnimi ali psihičnimi predmeti.

Zelo pomemben razred neeksistirajočih, a subsistirajoči predmetov so *objektivi*. Vsak predmet je bodisi *objekt* ali *objektiv*. Ameseder je objektive označil kot predmete, ki – v nasprotju z objekti – nimajo samo biti, ampak *so* tudi sami bit (BGG, 54 in dalje).

Druga značilnost objektivov izhaja iz analize sodb: vsaka sodba ima predmet, toda govor o "predmetih sodb" je večpomenski. S tem je lahko mišljen predmet, *o katerem* se sodi (to je predmet, ki se presoja). V sodbi "vrtnica je rdeča" bi bil presojani predmet vrtnica. Poleg tega pa je tudi še predmet, ki se sodi. V sodbi "vrtnica je rdeča" bi to bil objektiv *da je vrtnica rdeča*. Torej imamo

"poleg predmeta, *o katerem* se sodi ali ki se presoja, še neki drug predmet, *ki 'se* sodi' [...]. Objekt se torej tu ujema s tem, kar se presoja, objektiv s tem, kar se sodi. Zaradi tega sodba nima enega predmeta, ampak dva, od katerih bi vsakega po pravici imenovali 'predmet sodbe'. Če pa, nasprotno, damo prednost temu, kar je zares pogosto priporočljivo, da najprej rečemo predmet sodbe samo temu, kar je sodbi na podoben način lastno, tako kot je predstavi lasten predmet predstave, lahko s 'predmetom sodbe' razumemo izključno objektiv." ([2]ÜA, 44) .

Če hočemo govoriti o objektivu, lahko za njegovo označitev uporabimo stavek, ki se začenja z "da ..."; objektive lahko označimo tudi kot "bit" oziroma "takost". So štiri vrste objektivov: *objektivi biti (da A je* oziroma bit A-ja), *objektivi nebiti (da A-ja ni* oziroma nebit A-ja), *objektivi takosti (da A je B* oziroma B-stvo A-ja) in *objektivi netakosti (da A ni B* oziroma ne-B-stvo A-ja).

Med objekti in objektivi obstajajo tesni odnosi. Ne more biti nobenega objekta brez objektiva in (po Amesederjevem pojmovanju vsekakor) tudi ni objektiva brez objekta:

"Med objektivi in vsemi predmeti nasploh obstaja tale odnos: predmeti so lahko v objektivih in objektivi se lahko 'držijo' predmetov, in sicer je vsak predmet vsaj v enem objektivu in vsak objektiv se drži vsaj enega predmeta." (BGG, 55)

Na primer: objektiv *da drevo cvete* se "drži" objekta drevo. Objekt drevo je spet (med drugim) "v objektivu" *da drevo cvete*. Seveda ni treba, da je objekt drevo ravno v tem objektivu. Lahko bi bil denimo tudi v objektivu netakosti *da drevo ne cvete.* Toda mora biti v nekem objektivu.

Zelo razumljivo je, da ne more biti nobenega objekta brez prirejenega objektiva; manj razumljiva pa je nasprotna trditev, da ne more biti nobenega objektiva brez objekta. Seveda je veliko objektivov, ki se "držijo nekega objekta". Toda zdi se,

da so tudi objektivi, ki se ne držijo nobenega objekta. Česa naj bi se denimo držal objektiv *da je hladno?*

Objektivi so pobliže označeni na naslednji način: kot vsi predmeti so tudi objektivi neodvisni od doživljajev, s katerimi jih dojamemo ([2]ÜA, 60 in dalje). Objektivom lahko načelno pripada samo subsistenca (nikoli eksistenca), vendar vsi objektivi ne subsistirajo.' Objektiv, ki subsistira, ima lastnost *dejstvenosti*. Objektivi, ki imajo lastnost dejstvenosti, se označujejo tudi kot *dejstva* ([2(1)]ÜA, 69).[14] Dejstvenost oziroma nedejstvenost sodita k "modalnim lastnostim" objektivov. Nadaljnje modalne lastnosti objektivov so možnost, naključnost in nujnost ([2]ÜA, 80-90). Meinong ima tudi resnico in neresnico za modalne lastnosti objektivov in ne sodb ([2]ÜA, 93-95). Toda Meinong pravi tudi,

"da resnica strogo vzeto sploh ni neka nova svojska modalna lastnost objektiva, še najmanj je ena od tistih lastnosti, ki imajo temeljni spoznavnoteoretski pomen in jim navadno pripisujemo resničnostni moment." ([2]ÜA, 95)

Res temeljna modalna lastnost je lastnost *dejstvenost* ([2]ÜA, 95).

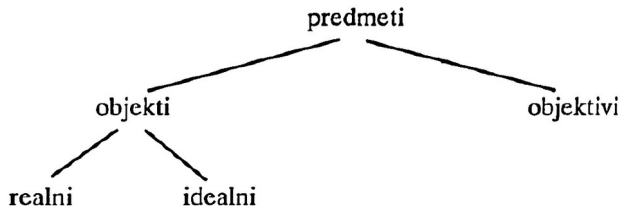
Kot vse, kar subsistira, so tudi objektivi *brezčasni*. To pomeni: objektiv, ki subsistira v kateremkoli času, subsistira v vsakem času. Objektivi ne nastajajo, ne minevajo in se ne spreminjajo ([2(1)]ÜA, 64-68). To je Meinong lahko zagovarjal, ker po njegovem pojmovanju časovna določila sodijo tako rekoč k "vsebini" vsakega objektiva. Strogo vzeto torej ni objektiva *da so legvani*, ampak zgolj objektiv *da so legvani v času t*.. Ker je vsak objektiv opremljen s takšnim časovnim indeksom, v kraljestvu objektivov ne more biti nobenega spreminjanja.

Realni in idealni predmeti

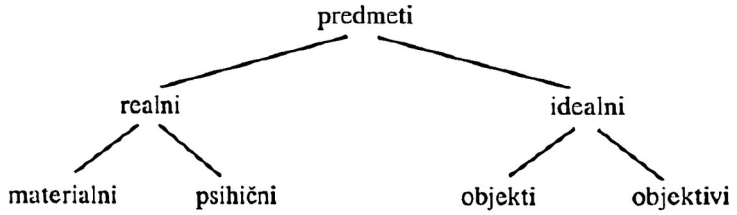
Meinongov kategorialen okvir kaže zavajajočo mnogoterost razlikovanj in pojmov, katerih ekstenzije se delno prekrivajo. Seveda je jasno, da mora imeti Meinongova tabela kategorij najvišji rodovni pojem, namreč pojem predmeta. Prva razdelitev bi lahko bila na objekte in objektive.[15] Objekte bi lahko dalje razdelili na realne (to pomeni: materialne ali psihične) in idealne (to pomeni: niti materialne niti psihične). Idealni objekti bi bili, denimo, podobnost, različnost, števila, morebiti tudi lastnosti, pa abstraktni predmeti kot "trikotnik", "krog", splošno tipi vseh vrst. Na strani objektivov nasprotno ni nobenih realnih predmetov; vsi objektivi so idealni predmeti.

[14] Indeks "2(1)" pri teh in pri nekaterih naslednjih navedbah virov kaže na to, da so zadevna mesta vsebovana tudi že v prvi izdaji "O dopustitvah". Navedbe strani se vedno nanašajo na drugo izdajo.

[15] Ta razdelitev velja do leta 1917, torej do uvedbe dignitativov "in desiderativov v delu "Über emotionale Präsentation" (gl. razdelek VI).

Lahko bi izhajali tudi iz razlikovanja med realnimi predmeti na eni strani in idealnimi predmeti na drugi. Idealne predmete bi lahko nadalje razdelili na objekte in objektive, medtem ko bi lahko na strani realnih predmetov razlikovali zgolj vrste objektov (denimo materialne in psihične objekte), ker so vsi realni predmeti objekti.

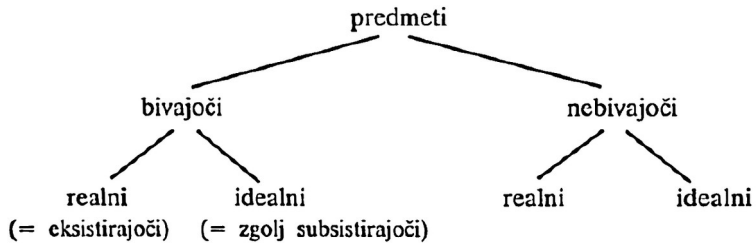

Če Meinongovo razlikovanje med (golo) zunajbiti oziroma nebiti, eksistenco in subsistenco uporabimo na tej shemi, se pokaže, da gre razlikovanje med biti in nebiti povprek čez vse kategorije. To pomeni, da so tako bivajoči kot tudi nebivajoči materialni objekti, tako bivajoči kot tudi nebivajoči psihični objekti, tako bivajoči kot tudi nebivajoči idealni objekti in tako bivajoči kot tudi nebivajoči objektivi. Za ilustracijo: nebivajoči materialni objekt je zlata gora, nebivajoči psihični objekt je nazorna predstava okroglega četverokotnika, nebivajoči idealni objekt bi bila različnost barve oči pri enojajčnih dvojčkih in nebivajoči objektiv je objektiv *da so samorogi*.

Načini biti II: eksistenca in subsistenca

Razlikovanje med eksistenco in subsistenco nasprotno ne gre povprek vseh kategorij: eksistenca je privilegij realnih predmetov, idealnim predmetom pripada kvečjemu subsistenca ([2]ÜA, 74).

Potemtakem bi očitno lahko tabelo kategorij prikazali tudi takole:

Takšna razdelitev zbuja sum, da je razlikovanje med eksistenco in subsistenco

mogoče zvesti na kategorialno razlikovanje med realnimi in idealnimi predmeti. To bi bilo tedaj, če bi "*x* eksistira" pomenil enako kot: "x je realen predmet in *x* ima bit", in analogno: "*x* subsistira (in ne eksistira)" in "*x* je idealen predmet in *x* ima bit".

Vendar Meinong pojasnjuje, da pri različnosti med eksistenco in subsistenco ne gre zgolj za različnost objektov. Čeravno je – kot je takoj dodal – "eksistenca (...) nedvomno toliko povezana z neko določeno svojskostjo objektov, ker objekti, ki jim ta svojskost manjka, sploh ne morejo eksistirati" ([2]ÜA, 74). Ta "svojskost" je "realnost" zadevnih objektov, katerim stoji nasproti "idealnost" drugih objektov.

V čem je zatrjevana razlika med eksistenco in subsistenco? – Navedeni sta dve domnevni razliki:

"Eksistenco načeloma spoznamo empirično, subsistenco načeloma apriorno" ([2]ÜA, 77).

Eksistirajoče je časovno, zgolj subsistirajoče je brezčasno (BGG, 78 in dalje; [2]ÜA, 75).

Kar zadeva prvo značilnost, mora Meinong sam priznati, da ne velja neomejeno, ampak kvečjemu "načeloma". Kajti seveda lahko spoznamo *a posteriori*, da bit graškega Grajskega hriba obstaja in da bit človeka, ki je star 300 let, ne obstaja.

Kar zadeva časovnost eksistirajočega in brezčasnost idealnega, teza o načelni brezčasnosti vsega idealnega nikakor ni tako razumljiva, da ne bi potrebovala nobene nadaljnje utemeljitve. Nenavadno je, da naj bi bila podobnost ali različnost dveh predmetov brezčasna (torej brez začetka in brez konca), čeravno so lahko predmeti, na katerih ta podobnost oziroma različnost sloni, vsekakor kontingentni in s tem časovni. Na vprašanje po razliki med eksistenco in subsistenco torej ni odgovorjeno na zadovoljiv način.

Nebivajoči predmeti

Vrnimo se k nebivajočemu, torej k področju predmetov, za katerega Meinong trdi, da ga je odkril kot področje znanstvenega raziskovanja. Sprejemanje nebivajočih predmetov seveda načne vprašanje, kako si moramo takšne predmete predstavljati: katere lastnosti imajo? Ali imajo nebivajoči predmeti sploh lahko lastnosti?

Za Meinonga in njegove učence ni dvoma o tem, da imajo lahko nebivajoči predmeti lastnosti. To je prav načelo neodvisnosti takosti od biti: "imeti lastnosti" pomeni toliko kot "imeti takost"; in načelo neodvisnosti pravi, da predmet ne mora imeti biti, da bi lahko imel takost. Dejansko ima vsak predmet takost. Takost predmeta – njegove lastnosti – so to, po čemer je predmet to, kar je, neodvisno od tega, ali eksistira oziroma subsistira ali ne.

Na vprašanje, *katere* lastnosti imajo nebivajoči predmeti v nasprotju z bivajočimi, ni mogoče na kratko odgovoriti. Na začetku zgodovine predmetnostne teorije so pripadniki graške šole sprejeli pojmovanje, ki ga na zelo jasen način izraža naslednji Amesederjev navedek:

"Če dejanski predmet izgubi svojo eksistenco, še ne preneha biti predmet. Takšen predmet ima torej vse lastnosti nekdanjega predmeta do dejanskosti, torej v skladu z gornjimi izvajanji prirejenost k dejstvu eksistence." (BGG, 80)

Z drugimi besedami: nebivajoči predmeti imajo natanko tiste lastnosti, ki jih imajo tudi bivajoči predmeti – z izjemo ravno lastnosti biti (torej subsistence in eksistence). To, na primer, pomeni: zlata gora je (čeravno ni eksistirajoča) tako zlata kot tudi gora, okrogli četverokotnik je tako okrogel kot tudi četverokotnik ipd.

To pojmovanje je iz več razlogov problematično: prvič je videti dokaj bizarno, če predpostavimo, da nastanek nekega predmeta ne pomeni nič drugega, kot da poslej predmetu, ki je bil že od nekdaj, k njegovim ostalim lastnostim dodatno pripada lastnost eksistence oziroma subsistence (in analogno, minevanje ni nič drugega kot izguba teh "lastnosti biti").

Drugič (med drugim) grozijo paradoksi naslednje vrste:

Vse, kar je gora, je razsežno.

(Nebivajoča) zlata gora je gora.

Torej: zlata gora je razsežna.

Vse, kar je razsežno, je nekje.

Torej: zlata gora je nekje.

Nebivajoče ni nikoder.

Zlata gora je nebivajoča.

Torej: zlate gore ni nikoder.

Torej: zlata gora je nekje in hkrati je ni nikoder.

Ali:

Vse, kar je četverokotnik, je načelno vidno.

Okrogli četverokotnik je četverokotnik.

Torej: okrogli četverokotnik je načelno viden.

Nemožni predmeti načelno niso vidni.

Okrogli četverokotnik je nemožen predmet.

Torej: okrogli četverokotnik načelno ni viden.

Torej: okrogli četverokotnik je načelno viden in hkrati načelno ni viden.

Na splošno bi to lahko izrazil takole: videti je, da najmanj nekatere (če ne vse) lastnosti vključujejo eksistenco oziroma bit. To nasprotuje načelu neodvisnosti takosti od biti.

Ernst Mally je iz teh težav potegnil naslednji sklep: govori o "zadoščenosti" predmeta neki lastnosti v nasprotju z golo "določenostjo" predmeta z neko lastnostjo. Predmet "trikotnik" *(in abstracto)* ima vse lastnosti, ki so za trikotnik konstitutivne, npr. lastnost biti omejen s tremi premicami, imeti tri kote, imeti vsoto kotov 180° ipd. Toda trikotnik teh lastnosti "nima" v istem smislu, kot bi jih, na primer, imela neka konkretna trikotna stvar. Trikotnik je s svojimi konstituirajočimi lastnostmi samo določen in jim ne zadosti. Neki konkretni trikotnik bi tem lastnostim zadostil. Samo predmet, ki zadosti vsem lastnostim, konstitutivnim za trikotnik, *je* trikotnik v pravem smislu (GGLL, 63 in dalje). Zato lahko rečemo: trikotnik ni trikotnik, marveč je tip trikotnika.[16]

Vse, kar je trikotnik, je bodisi enakostranični ali neenakostranični, bodisi pravokotni ali poševnokotni trikotnik. Toda tip "trikotnik" ni določen niti z enakostraničnostjo niti z neenakostraničnostjo niti s pravokotnostjo niti s poševnokotnostjo. V tem smislu je tip "trikotnik" nepopolno določen. Pojem nepopolnosti izhaja iz Meinonga (ÜMW, §§ 24 in 25), vendar je Mally prvi spoznal, da "nepopolni predmeti" v nasprotju s prvim vtisom ne kršijo načela izključitve tretjega. Kajti tudi za "trikotnik" velja, da je bodisi določen z enakostraničnostjo ali pa da z enakostraničnostjo ni določen, in tako je mogoče trditi za vsako lastnost (GGLL, §39).

Iz podobnih razlogov dozdevno "protislovni predmeti" kot, na primer, okrogli četverokotnik ne kršijo načela neprotislovnosti. Kajti okrogli četverokotnik je določen z okroglostjo in četverokotnostjo (in torej z neokroglostjo), toda *ni* niti okrogel niti neokrogel, to pomeni: ne zadosti nobeni od teh lastnosti.[17]

Predmete, ki so z nekaterimi lastnostmi samo določeni, ne da bi jim zadostili, imenuje Mally "določenci". Vsaka lastnost določa neki predmet, toda ni vsaka lastnost *zadoščena.* Lastnost biti hkrati okrogel in neokrogel sicer določa predmet "okroglo in neokroglo", toda ni ničesar, kar bi zadostilo tej lastnosti.

V Mallyjevih "Predmetnostnoteoretičnih osnovah" že najdemo teorijo o "pomožnih in končnih predmetih", ki tvori jedro Meinongove knjige *Über Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit [O možnosti in verjetnosti]'*[18] ki je bila

[16] V delu "Predmetnostnoteoretične osnove" Mally ne uporablja izraza "tip" – pač pa v delu "Veliki logiški fragment".

[17] K temu prim, moj članek "Gibt es unvollständige Gegenstände? Unvollständigkeit, Möglichkeit und der Satz vom ausgeschlossenen Dritten bei Meinong". *Grazer Philosophische Studien* 50 (1995), str. 18

[18] K Meinongovi teoriji možnosti in verjetnosti glej prispevek Petra Simonsa: "Meinong und Modalität". V

objavljena tri leta pozneje, le da so pri Mallyju pomožni predmeti imenovani še "pojmovni predmeti". Pojmovni predmeti so nepopolno določeni predmeti, ki so tako rekoč naša pomožna sredstva za dojetje popolno določenih predmetov. Individuuma, na primer nekega človeka z njegovimi neskončno mnogimi individualnimi kvalitetami, z našim končnim razumom nikoli ne moremo neposredno dojeti. Nasprotno, mislimo nepopoln pomožni predmet "človek" ali "človek s takimi in takimi lastnostmi" (pri čemer je ta pomožni predmet določen vedno zgolj s končnim številom lastnosti) in tako posredno dojamemo vse, kar zadosti konstitutivnim lastnostim za ta nepopolni predmet (GGLL, § 33; ÜMW, § 27).[19]

Lahko torej ugotovimo: "nebivajoči" predmeti ne morejo imeti istih lastnosti kot bivajoči. Zlata gora ni niti zlata niti gora. Čemur pravimo "zlata gora", je nasprotno abstrakten predmet, ki ga dojamemo z mislijo na zlato goro. Abstrakten predmet seveda ne more biti niti zlat niti gora niti okrogel niti četverokotnik. Zlata gora je, kot je Mally to izrazil, "določevalec forme" lastnosti biti-zlat in biti-gora. Lahko bi tudi rekli: zlata gora ima lastnost biti-določena-kot-zlata in biti-določena-kot-gora. Nekaj, kar je zares zlato, zadosti lastnosti biti-zlat. Zlata gora ne zadosti tej lastnosti.

Mallyjeva "Schwanberška logika", ki je ostala v fragmentu in je izšla po njegovi smrti, vsebuje teorijo določencev iz leta 1912, le da Mally sedaj odločno zavrača, da bi določence (sedaj jih imenuje tudi "smisli" ali "pojmovne vsebine") priznal kot predmete. Smisli "imajo" določila, ki so zanje konstitutivna, a jim ne zadostijo. "Z njimi" dojamemo tiste predmete, ki zadostijo konstitutivnim določilom smislov. Smisli so *vrste* ali *tipi* (GL, 101 in dalje), toda bilo bi – tako Mally v Schwanberški logiki – nedopustno, da jih imamo za predmete, kot sta to storila Meinong (in tudi Mally leta 1912). To "popredmetenje" ima sedaj Mally za Meinongovo glavno napako. Vsekakor priznava, da je legitimno, če vse, o čemer je mogoče govoriti, označimo kot "predmet" (zoper to mora ugovarjati le, da je to "neprimerno"), in v skladu s to besedno rabo so seveda tudi smisli predmeti. Zdi se, da je glavna razlika med Schwanberško logiko in zrelo predmetnostno teorijo v tem, da pozni Mally noče več uporabljati izraza "predmet" v tistem splošnem smislu, kot mu ga je dal Meinong, ampak le še za majhen podrazred Meinongovih predmetov, namreč za vse, kar je popolnoma določeno. Potemtakem je bil pozni Mally svojemu učitelju Meinongu in svojemu lastnemu zgodnjemu delu spet bližje, kot je očitno hotel priznati sam sebi.

Thomas Binder et alia (ur.), *Bausteine zu einer Geschichte der Philosophie an der Universität Graz* (Amsterdam/New York: Rodopi, 2001), str. 209-217.

[19] Za podroben prikaz in diskusijo teorije o pomožnih in končnih predmetih kot tudi za razlikovanje med zadostiti neki lastnosti in biti določen z neko lastnostjo gl. moj prispevek "Die Logik der Intentionalität". V Thomas Binder et alia (ur.), *Bausteine zu einer Geschichte der Philosophie an der Universität Graz* (Amsterdam/New York: Rodopi, 2001), str. 219-234.

IV. O predmetih višjega reda in predstavni produkciji

Kar v vsakdanji psihologiji imenujemo "zaznava", je nadvse zapleten proces, ki sloni na elementarnejših procesih, ki jih lahko imenujemo "občutki", toda ni omejen le nanje. Tako kot lahko razlikujemo elementarne in kompleksne "zaznavne procese", lahko razlikujemo tudi elementarne in kompleksne "predmete zaznave". Elementarni so, denimo, barve in toni. Kompleksni so liki in melodije. Meinong in Ameseder sta hotela opisati in analizirati "zaznavo" predmetov zadnje vrste. Pri tem se še enkrat pokaže tesna povezava med psihologijo in predmetnostno teorijo.

So predmeti, ki načelno lahko subsistirajo ali eksistirajo sami zase, to pomeni: ne da bi moral hkrati subsistirati ali eksistirati neki drug predmet. Te predmete si lahko tudi predstavljamo, ne da bi si morali hkrati predstavljati neki drug predmet. Tako si, denimo, lahko predstavljamo nekaj modrega, ne da bi si morali hkrati predstavljati rdeče ali zeleno ali rumeno. Predmet kot, na primer, modra barva se zato imenuje "samostojen". So pa tudi predmeti, ki ne morejo biti, ne da bi bil eden ali več drugih predmetov. Na primer, različnost med modrim in rumenim ne more subsistirati, ne da bi subsistirala modro in rumeno. Predmet kot različnost med modrim in rumenim se imenuje "temelječi predmet" ali tudi "predmet višjega reda" oziroma "superius". Modro in rumeno sta predmeta, na katerih temelji oziroma inferiora (prim. ÜGHO, 385 in dalje). Temelječih predmetov si ne moremo predstavljati samih za sebe. Različnosti med modrim in rumenim si ne moremo predstavljati, če si ne predstavljamo tudi modrega in rumenega (ÜV, 481-484).[20] Drugi primeri za predmete višjega reda so melodije in liki (ÜV, 485).

Vsi predmeti, ki so na kakršenkoli način odvisni od drugih predmetov, niso temelječi predmeti. Temelječe predmete odlikujeta dve značilnosti: "/k/ar temelji na čem, je idealno, torej ni dejansko. Temelječi superiora so dalje takšni, ki danim inferiora pripadajo po nujnosti." (ÜV, 487)

Tudi objektivi so temelječi predmeti. Vsak objektiv temelji najmanj na enem objektu ($^{2(1)}$ÜA, 62 in dalje). Tako objektiv *da je vrtnica rdeča* temelji na objektu vrtnica, objektiv *da legvani eksistirajo* pa temelji na celoti eksistirajočih legvanov.

Objektiv pa je lahko tudi sam temelj za neki drug objektiv. Tako, na primer, objektiv *da je vrtnica rdeča, je* temelji na objektivu *da je vrtnica rdeča* (drugače rečeno: bit rdečosti vrtnice temelji na rdečosti vrtnice). Na ta način za vsak objektiv obstaja neskončno veliko objektivov višjega reda ($^{2(1)}$ÜA, 62).

Samostojne, elementarne predmete (kot barve ali tone) lahko dojamemo z

[20] Razprava "Über Vorstellungsproduktion" je izšla v delu *Untersuchungen zur Gegenstandstheorie und Psychologie*.

elementarnimi predstavami (v primeru zaznave so to *občutki).* To ne velja za predmete višjega reda: različnosti med dvema barvama ali melodije ne dojamemo z občutki, čeprav so čutne predstave inferiora očitno predpostavke za dojetje temelječih predmetov. Nekaj dodatnega se mora pridružiti k tem čutnim predstavam, da dojamemo melodijo ali različnost:

"Torej sta potrebna dva dejavnika – predstave inferiora na eni strani in še neznano psihično na drugi -, da bi lahko bila dana predstava superiora. Predstava superiora torej izhaja iz teh pogojev, nastane in je tvorjena na njihovi podlagi. Glede na to je povsem naravno, da pri teh predstavah govorimo o *produkciji* in jih potemtakem kot *producirane predstave* postavimo nasproti elementarnim predstavam." (ÜV, 487 in dalje)

Z drugimi besedami: elementarne predstave morajo "preoblikovati" dodatni psihični akti, da lahko nastane predstava predmeta višjega reda. Ameseder izrecno poudarja, da so producirane samo *predstave* predmetov višjega reda – in ne predmeti višjega reda sami. Melodija ni producirana s predstavo, ampak jo *dojamemo* s producirano predstavo (prim. ÜV, 488).

V. Teorija dopustitev

Leta 1902 (torej že dve leti pred izidom *Raziskav k predmetnostni teoriji in psihologiji)* je izšla prva izdaja Meinongovega dela "Über Annahmen [O dopustitvah]", ki ji je leta 1910 sledila bistveno razširjena in temeljito predelana druga različica. V njej se Meinong ukvarja z razredom psihičnih pojavov, ki nedvoumno sodijo na intelektualno področje, vendar jih po Meinongovem pojmovanju vsekakor ni mogoče istovetiti niti s predstavami niti s sodbami, ampak predstavljajo nekaj tretjega med predstavami in sodbami. Te psihične pojave imenuje Meinong *dopustitve.*

Zlahka je mogoče pokazati, da pojavi, ki jih označujemo kot "dopustitve", ne morejo soditi v razred sodb. Kajti sojenje vključuje prepričanje, dopustitev pa ne: "Dopustitev je sodba brez prepričanja ali [...]: sodba je dopustitev s pridružitvijo prepričanja ([2]ÜA, 340)

Težje je utemeljiti, zakaj dopustitve ne morejo biti posebna vrsta predstav. Meinongov argument za to tezo se bistveno opira na predpostavko, da imajo predstave lahko za predmet izključno objekte – in nikoli objektivov. Ker imajo dopustitve (prav tako kot sodbe) za predmet objektive, potemtakem ne morejo biti predstave (prim. [2]ÜA, § 20).

Toda samo po sebi ni razumljivo, da si ne moremo predstavljati, kako se to-in-to dogaja; Meinongu ni uspelo navesti prepričljivega argumenta za trditev, da si ni mogoče predstavljati objektivov. To vprašanje lahko kot neodločeno mirno pustimo ob strani. Meinongova zasluga je in ostane, da je postal pozoren na tiste

doživljaje, ki jih imenuje “dopustitve”, in da je spoznal njihov pomen.

Dopustitve se pojavljajo v različnih oblikah in so pomembne v različnih kontekstih. Najprej lahko razlikujemo med *eksplicitnimi* in *neeksplicitnimi dopustitvami*. Eksplicitne dopustitve se denimo pojavljajo v obliki “dopustimo, da ...”; izraz “dopustimo, da” lahko nadomestimo tudi s konjuktivom: “da naj bo dan pravokotni trikotnik [...]” (^{2}ÜA, 107). Naloge in dosežki eksplicitnih dopustitev so raznotere: včasih so tako rekoč samo smoter (zidati gradove v oblakih je lahko prijetno). Pomembno vlogo imajo v umetnosti in igri. Toda tudi znanost se poslužuje dopustitev. *Hipoteze* so lahko tako *domneve* kot tudi dopustitve. (Domneve so že sodbe.) ($^{2(1)}$ÜA, 107-109)

Neeksplicitne dopustitve so pogoste v *igri in umetnosti.* Otrok, ki počne tako, kot da bi bil stol, na katerem jaha, konj, ne *sodi*, da je stol konj; vendar si ga tudi zgolj ne predstavlja, *dopušča* ga ($^{2(1)}$ÜA, 110-112). Analogno velja za “igre” odraslih, na primer za gasilske vaje ali vojaške manevre ($^{2(1)}$ÜA, 113).

V umetnosti imajo dopustitve pomembno vlogo v *gledališki igri.* Igralec dopušča, da je ta in ta oseba v tem in tem položaju ter se vede temu primerno. (Semkaj sodi tudi pojem vživetja oziroma vživeti-se-v.) Analogno funkcijo imajo dopustitve pri delu pisateljev oziroma pesnikov:

“In tu je razumljivo, da bo dramatik neizogibno postavljen pred nalogo, da se med zamislijo svoje drame ne ‘vživi’ samo v eno, ampak izmenoma skoraj v vse osebe v svoji drami. Tudi epik, naj sicer govori v verzih ali prozi, bo samo izjemoma pripovedoval resnične zgodbe, prav tako lirik še daleč ne more vedno izraziti čustev in razpoloženj, ki jih ima ravno sedaj. Kot je znano, ima tu vsepovsod veljavo ‘fikcija’: fikcija pa je ravno dopustitev.” (^{2}ÜA, 115)

Neeksplicitne dopustitve so pomembne tudi pri *lažeh.* Kdor laže, hoče nekoga drugega prepričati v to, kar sam ne verjame. Toda lažnivec mora ta nekaj vsekakor *misliti.* In to mišljenje je ravno dopustitev. To je posebej verjetno za bolj zapletene laži, ko torej ne gre za eno samo laž, ampak za cel “klobčič laži”. Poleg tega je zelo verjetno v primeru “neverbalnih laži”. (Tu je seveda stična točka z igranjem.) Končno lahko pojasnimo, zakaj notorični lažnivci čez nekaj časa sami začnejo verjeti svojim lastnim lažem: dopustitev in sojenje sta tako blizu skupaj, da se prehod lahko vrši z lahkoto in neopazno ($^{2(1)}$ÜA, 116-120).

Na splošno so dopustitve *sredstvo za dojetje objektivov.* Načelno imamo na voljo dvoje sredstev za dojemanje objektivov: sojenje in dopuščanje. V nekaterih primerih pa lahko ni dana nobena sodba – kot, na primer, pri odločevalnih vprašanjih (to so vprašanja, na katere odgovarjamo z “da” ali “ne”) ($^{2(1)}$ÜA, 124). Če vprašam “Ali bo jutri deževalo?”, sem moral dojeti objektiv *da bo jutri deževalo;* seveda pa nisem *sodil,* da bo jutri deževalo. Objektiv *da bo jutri deževalo* sem dojel z *dopustitvijo.*

Če nekdo na primer pravi "Prepričan sem / domnevam / zanikam / oporekam, da *p"*, potem je objektiv, označen z "da *p"*, *posredno* dojet ([2]ÜA, 145-149). Posredno dojeti objektiv lahko načelno predočujeta sodba ali dopustitev. Toda obstajajo primeri, v katerih posredno dojeti objektiv ne more biti predočevan drugače kot z dopustitvijo – kot, na primer, ko sodimo "*Nisem* prepričan, da *p"* ali "*Dvomim*, da *p"*. Tu neposredna sodba izraža, da govorec *ne* sodi, da *p*. Zato je lahko v takih primerih doživljaj, ki predočuje objektiv, samo dopustitev ([2]ÜA, 150-154).

Dopustitev pa je "deležno tudi naše emocionalno življenje, in sicer so sredstvo za dojemanje objektivov" ([2]ÜA, 160 in dalje). So predpostavke za čustva in željnosti. Kajti ljubimo, sovražimo, želimo, bojimo se lahko samo tega, kar smo dojeli. Čustva lahko imajo za predmet tako objekte kot tudi objektive. Če rečem "Občudujem / ljubim / sovražim x", je predmet mojega čustva objekt *x*. Toda če rečem "Všeč mi je, vnema me, gane me, da ..." ([2]ÜA, 161), je jasno, da je predmet teh čustev vsakokrat objektiv, kot kaže jezikovna fraza "da ..." Če je predmet čustva objektiv, potem je dopustitev predpostavka tega čustva.

Analogno velja za željnost, pri čemer je šel Meinong tu celo še korak dlje: medtem ko se čustva lahko neposredno nanašajo bodisi na objekte ali objektive, mora biti predmet željnosti vedno objektiv. V tej točki se Meinong, kot je sam uvidel, ne more več opirati na jezikovno rabo. Povsem pravilno je, če, na primer, rečemo "Hočem to jabolko", kar kaže na to, da je v tem primeru jabolko (torej objekt) predmet mojega željenja. Meinong trdi, da nas v tem primeru jezikovna raba zavaja v zmoto. To, kar želimo, je vselej eksistenca oziroma neeksistenca oziroma posedovanje ali navzočnost nekega objekta ([2]ÜA, 163-166).

Po natančnejši obravnavi različnih primerov, ki so najprej videti kot nasprotni primeri, lahko v tej točki pritrdimo Meinongu. Željnost, ki je navidezno usmerjena na objekte, se pogosto izkaže kot željnost, da posedujemo objekt ali da lahko objekt uporabimo na neki določen način, ali preprosto, da naj objekt eksistira.

Dopustitve naj bi bile vključene tudi pri *logičnih sklepanjih* in *utemeljitvah.* Če ne gre za to, da dokažemo neki konkretni stavek, ampak samo, da uvidimo veljavnost neke figure sklepanja, pogosto izvajamo operacije, ki jih ne moremo zares označiti kot "sklepanje", kajti pri sklepanju imamo opravka samo z razsojevalnimi premisami. Če pa mislim "Če A je B in če B je C, potem A je C" (pri čemer "A", "B" in "C" stojijo za poljubne izjave), potem nisem *sodil*, da A je B in da B je C in da A je C. Kljub temu je na neki način razvidno, da A je C, če A je B in če B je C.

Meinong pojasni to takole: tako "premise" kot tudi sklep so v takšnem primeru dopustitve in svojska razvidnost, ki jo v tem primeru doživimo, je "razvidnost dopustitve" ([2]ÜA, 187-197).

Izraz “razvidnost dopustitve” je seveda nekoliko dvoumen, zakaj očitno ni mišljeno, da so dopustitve same razvidne. Ne nazadnje so lahko tako premise kot tudi sklep v takšnem primeru brez vsake razvidnosti, kot denimo: “Vse kokoši so neumrljive. Sokrat je kokoš. Torej: Sokrat je neumrljiv.” Razvidnost je lahko nasprotno samo neki določeni *odnos* med udeleženimi dopustitvami.

VI. Predmetnostna teorija in vrednostna teorija

V vrednostni teoriji se je Meinong iz “relativista” razvil v “absolutista”. V delu “Psychologisch-etischen Untersuchungen zur Werttheorie [Psihološko-etiške raziskave k vrednostni teoriji]” (1894) si Meinong prizadeva pojasniti pojem vrednote s sredstvi psihologije. Meinong razišče pojem vrednote s strani *vrednostnega čustva.* To čustvo imenuje *vrednotenje.* Če je neki objekt zame vrednota, imam za ta objekt neko posebno čustvo – *vrednostno čustvo* (PUW, §§ 5 in 6). Nujna predpostavka za to čustvo je moje prepričanje, da ta objekt *eksistira* (PUW, §§ 7 in 8). Vrednota “izvira iz vrednostnega čustva”, toda *ni s tem istovetna* (PUW, 36 in 97). Meinongova pozitivna označitev pojma vrednote se glasi:

“Vrednota torej ni v vrednotenosti, ampak v možnosti vrednotenosti ob predpostavki potrebnih ugodnih okoliščin.” (PUW, 37)

Meinong najprej zanika, da obstaja “absolutna”, torej od subjekta vrednotenja neodvisna vrednota. Vse, kar je vrednota, je vrednota *za* nekoga. Vrednostne zmote lahko po tem zgodnjem pojmovanju obstajajo le, kolikor neko vrednotenje lahko temelji na neresničnih sodbah. Toda vrednotenje kot tako ne more biti nikoli v kateremkoli smislu “neresnično”.

Bistveno nespremenjeno Meinongovo stališče najdemo v delu “Über Werthaltung und Wert [O vrednotenju in vrednoti]” (1895). Toda jasen prelom s tem zgodnjim pojmovanjem lahko ugotovimo v delu “Für die Psychologie und gegen den Psychologismus in der allgemeinen Werttheorie [Za psihologijo in zoper psihologizem v splošni vrednostni teoriji]” iz leta 1912. Tu izhaja Meinong iz raziskave “osebne”, relativne vrednote s sredstvi psihologije, znane iz njegovega zgodnjega obdobja. Toda nato povsem nenadoma naredi preobrat k absolutnim, “neosebnim” vrednotam, katerih eksistenco je Meinong prej zanikal, zdaj pa se mu zdijo pravi predmet vrednostne teorije:

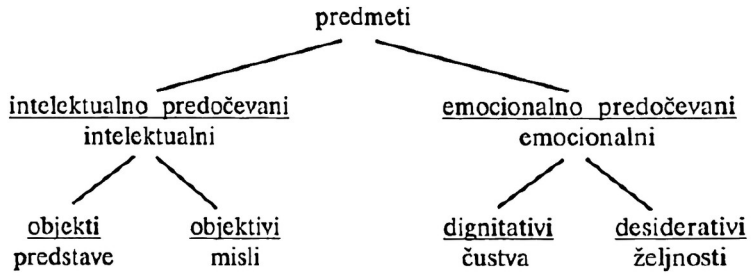
“Neki objekt ni že vrednota v pomenu, ki ga v dosedanji razlagi še nismo upoštevali, kolikor mu neki subjekt namenja zanimanje, ampak šele, kolikor zasluži to zanimanje. Poenostavljeno je mogoče reči tudi: je vrednota, kolikor mu to, kar predočujejo vrednostni doživljaji, dejansko pripada in v tem je še bolj preprosta določitev: vrednota je to, kar je predočevano z vrednostnimi doživljaji. Emocionalno predočevan predmet kot tak je seveda tako malo doživljaj, kot je to

intelektualno predočevan. Vrednota v opisanem smislu je torej dojeta z doživljajem, kot vse drugo, kar dojamemo, toda v svojem bistvu se ne nanaša več na doživljaj: ni niti osebna niti relativna, zato jo lahko označimo kot neosebno ali tudi kot absolutno vrednoto." (PPW, 280)

V delu "Über emotionale Präsentation [O emocionalnem predočevanju]" (1917) kot tudi v po smrti izdani razpravi "Zur Grundlegung der allgemeinen Werttheorie [K temeljem splošne vrednostne teorije]" (1923) Meinong zagovarja sprejemanje neosebnih (absolutnih) vrednot in s tem zahtevo po objektivni veljavnosti vrednostnih sodb. V delu "O emocionalnem predočevanju" Meinong uvaja dva nova razreda predmetov (*diginitative* in *desiderative*), ki naj tvorita podlago za zahtevo po objektivni veljavnosti vrednostnih sodb. Izhodišče je nauk o predočevanju: doživljaji (natančneje: njihove vsebine) nam predočujejo predmete. Na intelektualnem področju je troje vrst takšnih predočevalnih doživljajev: predstave, sodbe in dopustitve. Te nam predočujejo *objekte* oziroma *objektive*. Na emocionalnem področju jim stojita nasproti dve vrsti doživljajev: *čustva* in *željnosti*. Tudi pri teh moramo razlikovati akt in vsebino in tudi ta doživljaja nam predočujeta predmete. Ti predmeti pa niso niti objekti niti objektivi, ampak so predmeti dveh posebnih kategorij, ki ju Meinong imenuje *dignitativi* in *desiderativi* (ÜEP, §11).

Dignitativi so med drugim *prijetno, lepo in dobro*. Desiderativi se delijo na *najstva* in *smotrnosti* (ÜEP, 401). Tako dignitativi kot tudi desiderativi so *idealni predmeti višjega reda* (ÜEP, 392). Z drugimi besedami: prijetnost, lepota in dobrota so na splošno kvalitete, ki slonijo na drugih kvalitetah in po nujnosti pripadajo predmetom, ki imajo inferiorne kvalitete. Analogno velja za dopustna dejanja. To pomeni: lepo in dobro sta nekaj v svetu (prav tako kot sta melodija ali lik nekaj v svetu) – pa četudi ne nekaj realnega. Zato lahko Meinong na osrednje vprašanje, ali obstajajo absolutne (neosebne, nerelativne) vrednote, odgovori pozitivno in s tem popravi svoje prejšnje pojmovanje (ÜEP, §13-15). Potemtakem so normativne sodbe (torej sodbe vrste "Ta objekt je lep" ali "To dejanje je dobro") vrsta dejstvenih sodb in so zato lahko resnične ali neresnične. Dignitativi in desiderativi naj bi očitno bili "ustvarjalci resnice" za normativne sodbe in naj bi s tem jamčili za njihovo objektivno veljavnost.

Od leta 1917 je Meinongova klasifikacija predmetov videti takole (pod črto so navedeni vsakokratni predočujoči doživljaji):

V okviru te teorije Meinong sedaj priznava tudi prave vrednostne zmote, torej primere "neresničnih" (oziroma kot pravi Meinong, "neupravičenih") vrednostnih čustev. Obstaja torej nekaj takega kot "imeti prav", spoznanje in dejstvenost na emocionalnem področju. Naših vrednostnih čustev nima več za gola subjektivna emocionalna stališča o objektivno danih (in ne vrednostnih) dejstvih, ampak za spoznavna sredstva posebne vrste, ki so načeloma enakovredna predstavam. Tako kot nam predstave predočujejo čutne kvalitete, nam čustva predočujejo vrednote.

VII. Predmetnostna teorija in estetika

Meinong ni razvil lastne estetike, četudi njegova teorija dopustitev (kot sledi iz prejšnjih izvajanj) v določeni meri osvetljuje proces produkcije in recepcije umetniških del (zlasti literarnih in dramskih del). Zasluga Stephana Witaska je bila, da je predmetnostno teorijo plodno uporabil na področju estetike.

Witasek se, tako kot Meinong v vrednostni teoriji, ni togo držal stališč, ki jih je nekdaj zagovarjal. Tudi če ne moremo tako kot pri Meinongu govoriti o spremembi od subjektivizma h konsenkventnemu objektivizmu, pa tudi pri Witasku ugotovimo razvoj v tej smeri.

Leta 1904 je bilo objavljeno Witaskovo delo "Grundzüge der allgemeinen Ästhetik [Osnovne značilnosti splošne estetike]" (Lepzig: Barth). Witasek je v njem analiziral pojme estetskih doživljajev, estetskih lastnosti in estetskih predmetov. Predmetnostnoteoretska razmišljanja imajo vlogo zlasti pri analizi pojma estetskega predmeta: estetski predmeti so nosilci estetskih lastnosti (torej denimo lepote, tragike, vzvišenosti, miline ipd.). Witasek razdeli estetske predmete v "delne predmete" različnih kategorij, med drugim: preproste čutne predmete (barve in toni, toda tudi kvalitete vonja, okusa in tipa), like (melodija, ornament ipd.) in izraz. Razmišlja o tem, da bi tudi objektive razlagal kot možne nosilce estetskih lastnosti (in s tem estetske predmete), vendar to spet zavrne – ne samo po Meinongovem pojmovanju brez zadostnega razloga (GAA, 56 in 167-172).

Osrednji problem se glasi: Ali lahko estetske vrednostne sodbe (torej sodbe tipa '"A je lep") izražajo objektivno veljavno resnico? Ali je lepota lastnost, ki lahko

pripada predmetu tako kot tudi druge lastnosti? Ali stavek "A je lep" ne izraža nič drugega kot razpoloženje razsojajočega subjekta, torej denimo "A mi ugaja", "A vzbuja v meni občutek ugodja"?

Leta 1904 Witasek zagovarja estetski relativizem vrednot. To, čemur pravimo "estetska objektivnost", reducira na *estetsko normo.* Lepota je nazadnje *subjektivna,* temelji na čustvih; vsekakor so ta čustva podvržena določenim psihološkim zakonitostim, tako da lahko razlikujemo estetsko ravnanje, ki je v skladu z normami, od tega, ki ni v skladu z njimi (GAA, pogl. VI).

Leta 1904 Witasek meni, da so nosilci estetskih lastnosti konkretne tvorbe, na katere se običajno nanašajo naše estetske vrednostne sodbe (torej denimo slika ali izvedba neke skladbe). Vsekakor Witasek že leta 1904 razlikuje med *imanentnimi* in *transcendentnimi* predmeti estetskih vrednostnih sodb. Transcendenten predmet je pri tem konkretna stvar v zunanjem svetu; imanenten predmet je nekaj, kar nastane s predstavo in čigar lastnosti so določene s predstavo – in ne, denimo, s stvarjo v zunanjem svetu, ki si jo predstavljamo. Witasek meni, da estetski doživljaj (torej čustvena reakcija) ni odvisen od lastnosti konkretnih stvari v zunanjem svetu, ampak od lastnosti imanentnega predmeta (GAA, opomba na str. 219).

Leta 1915, v razpravi "Über ästhetische Objektivität [O estetski objektivnosti]"[21] vidi Witasek stvari jasno drugače (glej tudi LWSW, str. 89). Najprej ugotavlja:

"Na podlagi čisto dejanskih rezultatov moramo torej ugotoviti, da v estetski sodbi z izrazom 'je lep' običajno menimo določeno, predmetu A pripadajočo lastnost, ki je povsem v predmetu, absolutna (namreč ne pripada mu na podlagi relacije do subjekta) in nazorno dojemljiva lastnost A-ja." (ÜAO, 6 in dalje)

Toda ne moremo se zadovoljiti z ugotovitvijo, da nekdo, ki sodi, da "A je lep",. A-ju pripisuje estetsko lastnost, ampak se moramo vprašati, ali A-ju takšna estetska lastnost dejansko pripada, z drugimi besedami: ali je sodba "A je lep" (razumljena v tem naivnem smislu) *resnična* sodba (ÜAO, 7). Tudi na to vprašanje Witasek odgovarja pozitivno – toda z bistvenim dostavkom:

"So dejansko predmetne, nasproti subjektu absolutne (niso v relaciji s subjektom) estetske lastnosti. [...] Kot njihovega najbolj bistvenega reprezentanta je treba imenovati 'lepoto'. So nazorne in jih je treba dojeti kot to, kar se drži predmeta. *Nosilci teh estetskih, lastnosti so najprej imanentni (psevdoeksistirajoči) predmeti.*"[22] (ÜAO, 12)

Leta 1915 za Witaska torej estetski predmet ni več transcendenten, ampak imanenten objekt. Estetske predmete potemtakem konstituirajo subjekti. To seveda ne reši problema objektivnosti estetskih vrednostnih sodb, kajti odločilno

[21] *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik* 157.
[22] Kurziva je moja.

vprašanje je, ali je lepota lastnost transcendentnih predmetov. Witasek je zelo lepo formuliral problem transcendentnosti estetičnega, kar je vredno navesti:

"Kot rečeno, je misel o objektivni veljavnosti estetske sodbe v tem, da estetičnemu (lepoti) pripisujemo transcendenco v kateremkoli smislu, bit, ki je neodvisna od dojemanja subjekta, torej bit, ki ne utegne biti zgolj 'bit v predstavi', kakor bolj ali manj natančno pravimo tako imenovanim imanentnim predmetom. Ta bit pa bi morala biti bodisi eksistenca, torej bit realnega, ali subsistenca, bit idealnega, ali nekaj tretjega, kar je treba še podrobneje določiti. Če se estetska sodba v danem primeru glasi, da je v tem smislu transcendentno estetično adekvatno dojeto (pravilno podano), je to pravilna estetska sodba in ima objektivno veljavnost ter pravico do brezpogojnega in splošnega priznavanja." (ÜAO, 12)

Ali ima estetska sodba objektivno veljavnost v tem smislu? – To Witasek naposled zanika:

"Estetska značilnost je najprej čisto imanenten predmet in sam po sebi ne pogojuje v nobenem smislu kakršnekoli transcendence. Če ostanemo pri tem – in kot smo videli, ni nikakršnega povoda, da bi to presegli je kraljestvo estetskega izključno v imanentnem. Kajti estetska značilnost, s katero je estetsko relevantno šele ustvarjeno, se popolnoma izčrpa v imanentni biti in ker substrat samo na podlagi povezave z estetsko značilnostjo postane estetski predmet, pride v poštev tudi substrat samo kot imanenten predmet. Estetski predmet je torej izključno imanenten predmet." (ÜAO, 48)

VIII. Predmetnostna teorija in logika

Logik v graški šoli je bil Ernst Mally. Za Mallyja logični zakoni niso opisi našega mišljenja (in tudi nobeni predpisi, kako moramo misliti). Nasprotno, izražajo objektivno dane odnose, in sicer odnose med predmeti. In ti predmeti niso katerikoli poseben razred predmetov, temveč predmeti nasploh. Zato lahko v formalni logiki uporabljene simbole "namesto kot znake pojmov in sodb ali splošnih 'propozicij' vedno [beremo] tudi kot znake za predmete teh misli" (GGLL, 51).

"Potemtakem lahko, četudi ne za vso, pač pa za simbolno logiko rečemo, da je po svojem pravem bistvu nauk o predmetih nasploh ali splošna predmetnostna teorija." (GGLL, 52)

Mally je na podlagi predmetnostnoteoretičnih načel razvil formalno logiko, "vsebinsko logiko", kot jo sam imenuje. Vsebinska logika se ukvarja z odnosi med pojmi oziroma objektivi in poskuša vse logične odnose zvesti na odnose med pojmi oziroma objektivi. V nasprotju s tem se obsegovna logika ukvarja z logičnimi odnosi med razredi in poskuša vse logične odnose zvesti na odnose

med razredi. Stavke vsebinske logike je mogoče prevesti v stavke obsegovne logike in *obratno.* Mally argumentira, da je logika objektivov bolj temeljna od logike razredov, kajti ni mogoče opredeliti razreda brez objektiva, ki tvori razred (GGLL, § 40).

IX. K recepciji graške šole predmetnostne teorije

Meinongova smrt (1920) je pomenila začasen konec "Meinongove" šole v Avstriji.[23] Meinongov neposredni naslednik Ernst Mally tradicije ni nadaljeval. Tudi v Nemčiji se Meinongov nauk ni mogel uveljaviti. Meinongov nauk je najprej učinkoval samo v anglosaškem prostoru in tudi tam dolgo časa zgolj posredno. Za njegovo poznavanje med anglosaškimi filozofi je dolgo časa imela zaslugo predvsem polemika z njegovim najpomembnejšim kritikom Bertrandom Russellom. Russell je Meinongovi predmetnostni teoriji očital nekonsistentnost, ker v skladu z Meinongovi načeli eksistirajoči sedanji francoski kralj hkrati eksistira in ne eksistira.[24] Meinong se je branil s pripombo, da obstaja razlika med "biti eksistirajoč" (kot "določilom takosti" predmeta) in "eksistirati" (kot "določilom biti"). Potemtakem ima eksistirajoči sedanji francoski kralj eksistenco kot določilo takosti ("je eksistirajoč") in ne kot določilo biti (to pomeni: ne eksistira) (ÜSGSW, 16-18). To je bila anticipacija takrat seveda še ne eksplicitnega (in pri Meinongu tudi še ne jasno videnega) razlikovanja med "konstituirajočimi" (sodijo k takosti) in "zunajkonstituirajočimi" (ne sodijo k takosti) lastnostmi predmeta.[25] Russell je lahko v tej repliki videl samo brezupen *ad hoc* manever[26] in ta sodba je dolgo časa določala recepcijo Meinonga v analitični filozofiji.

Leta 1933 je izšla prav tako ne povsem nekritična, vendar načelno dobronamerna, jasna in temeljita predstavitev Meinongove filozofije – *Meinong's Theory of Objects* J. N. Findlaya.[27] Leta 1952 je bil s Findlayevim sodelovanjem izdana Meinongov spominski spis.[28] Leta 1963 je bilo objavljeno delo Gustava Bergmanna *Realism. A Critique of Brentano and Meinong*.[29] Leta 1960 je Roderick M. Chisholm objavil angleški prevod Meinongove razprave "Über

[23] K zgodovini učinkovanja graške šole gl. tudi Mechtild in Wolfgang G. Stock: *Psychologie und Philosophic der Grazer Schule: cine Dokumentation zu Werk und Wirkungsgeschichte (= Studien zur österreichischen Philosophie,* suplement, 3. zvezek, posebni zvezek k: *Internationale Bibliographie zur österreichischen Philosophie,* Amsterdam: Rodopi, 1990).

[24] Gl. članek "On Denoting" *(Mind* 14, 1905), str. 479-494, ter "Review of: A. Meinong, *Untersuchungen zur Gegenstandstheorie und Psychologie" (Mind* 14, 1905), str. 530-538.

[25] To razlikovanje, ki pravzaprav izvira od Mallyja, se je pojavilo šele leta 1915 v delu *Über Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit.*

[26] Gl. "Review of: A. Meinong, Über die Stellung der Gegenstandstheorie im System der Wissenschaften" *(Mind* 16, 1907), str. 436-439.

[27] (London: Oxford University Press). Leta 1963 je izšla druga, razširjena izdaja z naslovom *Meinong's Theory of Objects and Values.*

[28] *Meinong-Gedenkschrift*. Herausgegeben vom Philosophischen Seminar der Universität mit Unterstützung des Bundesministeriums für Unterricht unter Mitwirkung von J. N. Findlay et alia (Graz: Styria, 1952).

[29] Madison et alia: The Universitiy of Wisconsin Press.

Gegenstandstheorie".[30] Prava Meinogova renesansa v analitični filozofiji je bila šele v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Povezana je z imeni, kot so Roderick M. Chisholm, Karel Lambert, Reinhardt Grossmann, Terence Parsons, Richard Routley in drugi, pa tudi z imenom Rudolfa Hallerja, ki je v Gradcu organiziral dve veliki mednarodni Meinongovi konferenci (prvo leta 1970 in drugo leta 1995)[31] in skupaj s Rudolfom Kindigerjem kot izdajatelj *Zbranih del* Meinongove spise naredil dostopne za večji krog.

Kar zadeva Mallyja, so ostala dela iz njegovega "mističnega" obdobja brez vidnega vpliva na sodobno filozofijo. Drugače pa je z Mallyjevimi zgodnjimi spisi: povečanemu zanimanju za Meinongovo filozofijo je sledilo ponovno odkritje Mallyja. Nekatere temeljne značilnosti Mallyjeve vsebinske logike znova najdemo v sistemih sodobnih logikov in metafizikov, kot so Hector-Neri Castañeda, William Rapaport in Edward N. Zalta.[32]

Spoprijem s predmetnostno teorijo traja nepretrgano do danes.[33]

Seznam uporabljenih okrajšav (po abecednem vrstnem redu)[34]

BGG "Beiträge zur Grundlegung der Gegenstandstheorie" (Ameseder, 1904).

GAA *Grundzüge der allgemeinen Ästhetik* (Witasek, 1904).

GGLL "Gegenstandstheoretische Grundlagen der Logik und Logistik" (Mally, 1912).

GL "Großes Logikfragment" (Mally, 1944).

GM "Zur Gegenstandstheorie des Messens" (Mally, 1904).

IBOP *International Bibliography of Austrian Philosophy / Internationale Bibliographie zur österreichischen Philosophie* (ur. Reinhard Fabian, Wolfgang L. Gombocz, Rudolf Haller, Norbert Henrichs), Amsterdam: Rodopi, posebni zvežek (2 dela) 1990, 6. zvezek (IBOP 1976-1979) 1993.

LWSW "Leben und Werk von Stephan Witasek (1870-1915). Eine Fallstudie zur Ausdifferenzierung der Psychologie aus der Philosophie" (Zemljič, 1993, v: IBOP 6).

[30] Izšel je v knjigi *Realism and the Background of Phenomenology* (Illinois: Free Press of Glencoe).

[31] Prispevki s teh dveh simpozijev so izšli v dveh zvezkih: *Jenseits von Sein und Nichtsein* (Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1972) ter *Meinong und die Gegenstandstheorie (Grazer Philosophische Studien* 50, 1995), obe je uredil Rudolf Haller.

[32] Glej, na primer, Castañeda: "Thinking and the Structure of the World". *Critica* 6 (1972), str. 43- 86; Rapaport: "Meinongian Theories and a Russellian Paradox". *Nous* 12 (1978), str. 153-180; Zalta: *Abstract Objects. An Introduction to Axiomatic Metaphysics* (Dordrecht: Reidel, 1983).

[33] Glej, na primer. Dale Jacquette: *Meinongian Logic. The Semantics of Existence and Nonexistence (= Perspektiven der analytischen Philosophie* 11, Berlin: de Gruyter, 1996).

[34] Z izjemo GL in ZKGL se letnice v oklepajih nanašajo na leto izida. Pri omenjenih izjemah, ki sta bili objavljeni šele desetletja po smrti avtorjev, se mi je v pričujočem kontekstu zdelo smotrnejše navesti letnico nastanka.

PPW “Für die Psychologie und gegen den Psychologismus in der allgemeinen Werttheorie” (Meinong, 1912; GA III).

PUW “Psychologisch-ethische Untersuchungen zur Werttheorie” (Meinong, 1894; GA III).

SD “Selbstdarstellung” (Meinong, 1921; GA VII).

ÜA “Über Annahmen” (Meinong, 1902/1910; GA IV).

ÜAO “Über ästhetische Objektivität” (Witasek, 1915).

ÜEP “Über emotionale Präsentation” (Meinong, 1917; GA III).

ÜG “Über Gegenstandstheorie” (Meinong, 1904; GA II).

ÜGHO “Über Gegenstände höherer Ordnung und deren Verhältnis zur inneren Wahrnehmung” (Meinong, 1899; GA II).

ÜIG “Über Inhalt und Gegenstand” (Meinong, 1908; GA – dopolnilni zvezek).

ÜMW *Über Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit* (Meinong, 1915; GA VI).

ÜSGSW “Über die Stellung der Gegenstandstheorie im System der Wissenschaften” (Meinong, 1907; GA V).

ÜV “Über Vorstellungsproduktion” (Ameseder, 1904).

ZKGL“Zweites Kolleg über gegenstandstheoretische Logik” (Meinong, 1913; GA – dopolnilni zvezek).